VVD
1974
12

J.O.V.D.

25 jaar

25 jaar J.O.V.D. - Een kwart eeuw liberale ontwikkeling

Drs. H.A. Korthals heeft deze tekst in verkorte vorm uitgesproken als rede op de herdenkingsbijeenkomst ter gelegenheid van het 5e lustrum der J.O.V.D. op 15 februari 1974.

Alg. Secretariaat: p/a N. Maas,
Voorstraat 401,
Dordrecht.
tel: 078-39801

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Dames en Heren,

Wie bij de viering van het 25-jarige bestaan van de J.O.V.D. het voorrecht heeft het herdenkingswoord te mogen uitspreken, heeft bij de voorbereiding niet kunnen steunen op een welgeordend verenigingsarchief. Over de eerste vijftien jaar van het bestaan bleek vrijwel niets aanwezig. De uit particuliere bron afgestane exemplaren van De Driemaster geven echter het beeld van een organisatie, die meer haar kracht heeft gezocht in het systematisch critisch en opbouwend begeleiden van het veelzijdige gebeuren in de kolkende wereld dezer decennia, dan in het systematisch opbergen van dossiers. Daarover van mijn kant geen woord van critiek, want daardoor is de J.O.V.D. juist van het begin af tot op de dag van heden een boeiend geheel geweest. Wie als ik, van 1949 af, vrijwel alle vergaderingen heeft meegemaakt en de discussies en het beleid heeft kunnen volgen kan ook uit eigen wetenschap getuigen, dat de J.O.V.D. voor de ontwikkeling der liberale zaak stimulerend, constructief en corrigerend heeft gewerkt en in menig opzicht tot de nieuwe bloei heeft bijgedragen, die wij nu mogen beleven. Wie als ik de droeve teruggang van vòòr de wereldoorlog heeft meegemaakt - zelf als jongere - kan dan ook dankbaar zijn over de Keer die de liberale gang van zaken heeft genomen en dankbaar voor de rol, die ook de J.O.V.D. daarbij heeft gespeeld.

Wij moeten echter wel steeds op onze hoede blijven, want zo kunnen zelfs kleine gebeurtenissen grote gevolgen hebben. Zo herinnerde enige tijd geleden het Engelse weekblad The Economist eraan, dat de oude liberale partij in Engeland te gronde was gegaan door een oester. Dat gebeurde namelijk aldus, dat de enige chief whip die vrede kon houden tussen de twee leidende liberalen, Asquith en Lloyd George aan typhus is gestorven na het eten van een oester. Mij is echter in de loop van de afgelopen kwart eeuw gebleken dat zelfs op hoogtijdagen bij de J.O.V.D. geen oesters ter tafel komen en daarom durf ik met grote zekerheid een terugval door oestervergiftiging in de toekomst wel bij voorbaat uit te sluiten.

Eerst nu, dames en heren, een enkel woord over de plaats en de taak van een organisatie van jongeren. Zij moet zijn een verenigingspunt voor gelijkgezinden, een bron van inspiratie door het gezamelijk beleven van de - in dit geval liberale - beginselen en het zich bij voortduring bezinnen op verdieping en op de practische toepassing der beginselen in de zich steeds wijzigende staatkundige en maatschappelijke omstandigheden. Daardoor is zulk een organisatie ook een oefenschool voor de voorbereiding op het politieke handwerk, tevens het opleidings-instituut voor het strijdkader der geestverwante politiek - in dit geval - de liberale partij.
De grote kracht van een jongerenorganisatie is daarbij in het bijzonder dat zij niet is het propaganda-instituut voor datgene wat de ouderen hebben uitgedacht, maar naar liberalen trant zelfstandig en onafhankelijk is en hetgeen zij naar voren brengt doet steunen op eigen studie, op eigen inzicht, op eigen overtuiging. Want daardoor kan zij hebben wat de J.O.V.D. in het verleden dan ook in zo rijke mate heeft geschonken: een eigen inbreng in het maatschappelijke krachtenveld, een eigen inbreng in het bijzonder ook voor de liberale zaak. Daarbij is het goed in het oog te houden het verschil in positie tussen een Jongerenorganisatie en de geestverwante politieke partij.

Deze laatste moet bijvoorbeeld trachten, meestal in samenwerking met groeperingen van andere overtuiging, zoveel mogelijk van haar wensen vervuld te krijgen; zij zal daartoe - het is onvermijdelijk - ook compromissen moeten aangaan; daaraan ontkomen zelfs niet partijen die vòòr de verkiezingen in ongefundeerde fierheid verklaren daartoe niet bereid te zijn. Daarbij komt dat elke politieke groepering behoudende elementen in zich draagt; het is nu eenmaal zo, dat de achterban - ik zal daar nog op terug moeten komen - niet gemakkelijk in haar geheel nieuwe ontwikkelingen kan volgen en bereid is daarop het passende moderne antwoord te geven. De jeugd, het is haar eigen, kent de schroom voor het nieuwe niet, groeit er immers mee op, is er deel van; de jongeren hebben ook niet de noodzaak van het aangaan van compromissen, en daarom is hun organisatie als het ware de van nature geroepene om - zoals ik het zo menigmaal heb betoogd - het geweten te vormen voor de liberale beweging. Daarom komt aan de jongerenorganisatie een grote waarde toe, een waarde die ver uitgaat boven hetgeen het getal harer leden zou doen vermoeden.
Op basis van hetgeen ik 25 jaar lang heb mogen meemaken wil ik hier nog aan toevoegen, dat bij het opmaken van de balans - waar ook natuurlijk minder hoog te waarderen posten op voorkomen - gezegd mag worden, dat de J.O.V.D. haar taak op een evenwichtige wijze heeft vervuld, en haar kracht gezocht heeft in nuchtere argumenten en haar meningen met overtuiging heeft uitgedragen, daarbij begrip opbrengende voor hetgeen voor de geestverwante politieke partij - de V.V.D. - mogelijk en niet-mogelijk was, en vooral ook wat voor de V.V.D. noodzakelijk was.
Begrijpelijk is het dat er dan wel eens felle woorden gebezigd worden van weerszijden. Dat gebeurde een eeuw geleden ook al toen de jongere generatie onder leiding van Sam van Houten tegen het beleid van de grote politieke leider optrok en Thorbecke deswege van "afbrekende" liberalen sprak en zichzelf tot de "opbouwende" liberalen rekende. Ik kan U voorts verzekeren, dat in de periode vòòr 1940, toen ik tot de Bond van Jong-Liberalen behoorde ook harde en scherp-critische woorden zijn gesproken. En ik wil U ook zeggen, dat wij er op het eind der dertiger jaren mede ons best voor hebben gedaan om de leiding der partij in krachtiger handen te brengen, wat toen ook gelukt is. Wij hebben toen Prof.Mr. B.M. Telders als voorzitter der partij gekregen, de grootste liberale mens, die ik heb gekend, een man die zich in de tijd der bezetting door zijn houding jegens de bezetter tot een nationale figuur ontwikkeld heeft. En sprekende over de plaats en betekenis der jongerenorganisatie wil ik daarom ook de woorden aanhalen, die Telders als voorzitter van de Liberale Staatspartij uitsprak op het 3e lustrum van de Bond van Jong Liberalen, in januari 1940, enkele maanden dus vòòr de inval van de nazihorden in ons land. Telders kwam op die lustrumbijeenkomst zijn dankbaarheid uiten - ik citeer: - "voor de voortdurende bemoediging, die het bestaan, de bloei en de gestadige vooruitgang van den Bond van Jong Liberalen hem bij de vervulling van zijn taak verschaft". En even daarna - principieel de betekenis van de jongerenorganisatie schetsend - voegde hij daaraan toe:

"De Bond van Jong-Liberalen en zijn reacties op het door de liberalen gevoerde politieke beleid zijn voor de Liberale Staatspartij en voor allen, die aan de liberale politiek een deel hunner

krachten wijden, tegelijk de wijzer van de weegschaal, waarop dat beleid wordt gewogen (en, naar wij hopen, niet te licht bevonden!) en de stimulans-bij-uitstek voor voortzetting van hun werk."

Het is goed te mogen vaststellen bij dit lustrum van de J.O.V.D. dat de centrale politieke figuur uit de liberale partij van nu, de man die nog ongeveer zes jaar geleden Uw voorzitter was, de Heer Wiegel, zijn waardering voor het onafhankelijke oordeel der jongerenbeweging en het belang daarvan ook reeds verscheidene malen duidelijk tot uitdrukking heeft gebracht.

- - - - - -

De tijd waarin de J.O.V.D. geboren is - begin 1949 - behoorde nog tot de na-oorlogse periode, waarin veel, dat vernietigd was, moest worden herbouwd, waarin op het staatkundige en maatschappelijke terrein naar nieuwe vormen werd gezocht met doorbreking van oude grenzen, waarin ook gezocht werd naar nieuwe mogelijkheden van samenwerking, nationaal zowel als internationaal. De liberalen hebben daarin een actief aandeel genomen. In de loop der dertiger jaren was het liberalisme van de Liberale Staatspartij kwantitatief niet veel meer, de liberale politiek was geheel in behoudend vaarwater terechtgekomen, er was geen constructieve geest in.
Toen Telders in '38 het voorzitterschap op zich nam had die nog slechts 4 zetels in de Tweede Kamer. In brede kring gold de overtuiging, dat het met het liberalisme gedaan was en toen bij de bevrijding in 1945 bleek, dat Telders in een concentratiekamp was omgekomen, zagen ook velen der overgebleven liberalen de toekomst duister in. En de jongere generatie beschikte als gevolg van vijf jaren onderdrukking en daarmee gepaard gaande ondergrondse activiteit niet over een voldoende landelijke bekendheid.
Pers en radio had ook ons vijf jaar doodgezwegen. Wèl had een groep uit de Bond van Jong-Liberalen zich bezonnen over de vraag wat er na de oorlog zou moeten geschieden en had ook een groep jongere partijleden zich met die vraag bezig gehouden. Er was ook een aantal formuleringen over essentiële vraagstukken op schrift gesteld, formuleringen, waarover tijdens de bezetting ten dele ook al in onder liberale leiding staande illegale bladen beschouwingen en gedachtenwisselingen waren verschenen, waarbij ik als het bekendste noem het door het hoofdbestuur van de Bond van Jong-Liberalen opgerichte Slaet op den Trommele, dat sedert april 1941 illegaal verscheen en dus tijdens de bezetting vier jaren de trom heeft gevoerd. Bij de discussies tijdens de oorlog was er ook steeds van uitgegaan, dat getracht moest worden de politiek-vrijzinnigen, die vòòr 1940 gescheiden hadden geleefd in de Liberale Staatspartij aan de ene zijde en de Vrijzinnig-Democratische Bond aan de andere kant in één groepering samen te brengen. Uit de geschiedenis was de les getrokken, dat verdeeldheid in de liberale gelederen zeer schadelijk was geweest. Reeds in de tijd van Thorbecke waren er ernstige tegenstellingen geweest, die het regeren door liberalen ernstig bemoeilijkten en kort na zijn dood, in de jaren zeventig van de vorige eeuw is er zelfs zoveel verdeeldheid van opvatting, dat de liberalen, hoewel de meerderheid in het parlement hebbend, onmachtig zijn 's lands bestuur in handen te houden, ja, op een ogenblik, in 1879, zelfs niet in staat zijn een kabinet te vormen.

En wanneer dan de liberalen in de jaren tachtig tot eenheid komen in de Liberale Unie, dan zal later Prof. Oud in zijn boek Honderd Jaren daarover schrijven dat het een eenheid in het negatieve is. "Zij zijn anti-clericaal en anti-socialistisch, doch daarmede is dan ook alles gezegd. Vooruitgang en behoud zijn in hun rijen in allerlei schakering vertegenwoordigd".

Deze tegenstelling blijkt ook weer wanneer in de jaren negentig de liberalen weer de meerderheid hebben en tot regeringsverantwoordelijkheid worden geroepen, een verantwoordelijkheid, die in het bijzonder het liberale kabinet Pierson - Goeman Borgesius met ere draagt. Dit laatste liberale meerderheidskabinet, van 1897 - 1901 is immers de geschiedenis ingegaan met de eretitel van ministerie van sociale rechtvaardigheid, maar tijdens zijn bewind is dan de tegenstelling verscherpt tussen groepen van vrijzinnigen, die dan later gaat uitmonden in de tegenstelling tusson Liberale Staatspartij en Vrijzinnig Democratische Bond en zich handhaven blijft tot de tweede wereldoorlog. Het waren twee partijen, die beide trachtten het politiek-vrijzinnige blok van kiezers achter zich te krijgen, daardoor de verschillen scherp markeerden, en - terwijl zij dus in beginsel het dichtst bij elkaar stonden - elkander als de scherpste politieke tegenstanders beschouwden en behandelden met als gevolg enige tientallen van jaren van onmacht van het politiek-vrijzinnige blok. Het is dan ook verstaanbaar, dunkt mij, dat de na-oorlogse generatie der liberalen proberen wilde tot eenheid in het liberale kamp te komen. De tegenstelling, die in veel gevallen tot persoonlijke bitterheid jegens elkander had geleid, bleek de oorlog echter overleefd te hebben: Een oproep van de jonge liberalen tot de organisatie van de vrijzinnig-democratische jongeren gericht - in augustus 1945, enkele maanden na de bevrijding - bleef onbeantwoord. Een gesprek dat ik tezamen met een kleine groep jonge partijleden mocht hebben met een groep Vrijzinnig-Democratische voormannen - het is de eerste keer dat in het openbaar over dit gesprek wordt gesproken, maar het lijkt mij juist het voor de geschiedenis vast te leggen - bleef zonder resultaat. Het speelde zich af op de middag vòòr Kerstmis 1945 in de kamer van de burgemeester van Rotterdam, toenmaals Mr. Oud. Deze zelf leek het dichtst bij ons te staan, maar bij enkele anderen der groep bleek de vooroorlogse tegenstelling na vijf jaren bezetting nog zèèr scherp aanwezig. Het verwonderde ons echter toch wel dat de Top van de Vrijzinnig-Democratische Bond in zijn geheel nog geen ander halve maand later in de in Februari '46 opgerichte socialistische Partij van de Arbeid terechtkwam.

Het is vreemd om te moeten zeggen, maar door het overgaan van de vrijzinnig-democraten naar het socialisme was het probleem der liberale gespletenheid toenmaals opgelost. Maar anderzijds moet ook gezegd worden dat er maar een kleine groep liberalen over was, die door alle andere richtingen in den lande met meewarigheid werd bekeken: algemeen werd weer met grote zekerheid gesteld dat het met het liberalisme was afgelopen. In de groep zelf was echter wel het vertrouwen, dat een op de nieuwe tijd gericht constructief liberalisme ons volk wat te zeggen had. In dit verband denk ik eraan dat in het begin van 1946 Mr. C.H. Telders, thans lid van de Hoge Raad neef van de grote Telders en ik een week-end doorgebracht hebben bij Mr. Stikker. Hij was partijloos, had ernstige bezwaren tegen de Liberale Staatspartij, maar hij bleek bereid leiding te geven aan het liberale reveil dat ons voor ogen stond.

En ik heb er thans behoefte aan om hierop met grote dankbaarheid te wijzen. Voor het liberalisme leek het, zoals ik zeide, in 1946 een uitzichtloze zaak. Zich daarvoor in te zetten leek een taak met grote risico's en geringe kansen op goed resultaat, maar Stikker heeft zich desondanks en ondanks alle grote mogelijkheden, die hij op andere terreinen van het leven had, tot inzet bereid verklaard en zich aan het hoofd gesteld van de kleine liberale groep. Een mijns inziens voor de liberale zaak historische daad. Reeds toen bleek, dat Stikker niet een gewone politicus was, maar een man met visie, moed, politiek-strategisch inzicht en grote tactische bekwaamheid.
De bedoeling was één nieuwe liberale groepering, waarin figuren uit de liberale wereld, daklozen en leden van de Liberale Staatspartij met personen wier partijverband verbroken was en die zich niet aangetrokken gevoelden door rechts of links zouden verenigd zijn. Uit deze formulering ziet u, dat de opzet geweest is het vormen van een middengroepering. Daarom wijs ik ook met zoveel nadruk op dit brokje liberale geschiedenis.
Toen de nieuwe partij was tot standgekomen, in maart 1946, en de oude Liberale Staatspartij was verdwenen ten behoeve van deze Partij van de Vrijheid - en dit alles ook niet zonder fiks doorduwen en luide woorden - toen was de taak der vooroorlogse jongerenbeweging ook afgelopen. Aan de nieuwe partij konden de jongeren hun illegale blad - Slaat op den Trommele - nog als partijblad aanbieden. Het huidige partijblad is daar dus de regelrechte voortzetting van. De Bond van Jong Liberalen had dus zijn bijdrage geleverd aan de opbouw van een modern naoorlogs liberalisme, bovendien herinnerde zijn bestaan en zijn naam aan de vooroorlogse verdeeldheid in het politiek-vrijzinnige blok. Hij kon verdwijnen. Er kwam dus ruimte voor een nieuwe liberale jongerengroep.
En toen in 1947 Mr. Oud uit de Partij van de Arbeid trad, met enige tientallen oud-vrijzinnige-democratische volgelingen en een groepje daklozen aansluiting zocht bij de Partij van de Vrijheid, het program hiervan werd herzien en het geheel in 1948 onder een nieuwe naam werd voortgezet - de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie - toen heeft kort daarna de geboorte plaats gehad van de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie.
Nu, 25 jaar later, kan worden vastgesteld, dat de eenheid in het liberale kamp is behouden, al zijn er dan individuele leden naar andere groeperingen gegaan en dat de liberalen van onbetekenende groep zijn uitgegroeid tot een op dit ogenblik zeer belangrijke machtsfactor in de Vaderlandse politiek. Om dit het meest beeldend uit te drukken kan het best worden gewezen op de stijging van de liberale invloed in de Tweede Kamer. Toen deze na de bevrijding weer haar werk hervatte, zaten wij daar met vier liberalen op de toenmaals honderd leden, thans dus zijn er 22 liberalen op de 150 met een uit opiniepeilingen en raadsverkiezingen te Zaanstad en Amersfoort blijkende nog steeds krachtige groei en naar mijn mening nog steeds verdere belangrijke groeimogelijkheden.
Waarbij ik wil vaststellen, dat de kracht niet alleen ligt in het aantal in de vertegenwoordigende lichamen bezette zetels maar evenzeer in de mogelijkheden, die het liberalisme heeft om hen, die de confessionele partijen verlaten op te vangen en ook diegenen van links voor wie de druk van Nieuw-Links te bezwarend gaat worden.

Door haar verdraagzaamheid op geestelijk terrein, haar erkenning van de grote waarden en verworvenheden van het christendom èn haar erkenning van de grote waarden van hetgeen het humanisme heeft gebracht, vormt de liberale groepering een geestelijk tehuis voor die mensen komend van rechts en links, die zoeken naar een principiële middengroepering, waarin vrijheid, gekoppeld aan verdraagzaamheid en verantwoordelijkheid jegens de medemens en de samenleving als geheel richtsnoer zijn.

En door het accent te leggen op de sociale politiek en strijd te voeren voor zwakken en verdrukten en door op te komen voor het beginsel dat elkeen de kans moet hebben op een bestaan de mens waardig, daarbij strevend naar harmonieering der belangen van de maatschappelijke groeperingen kan de liberale groepering het maatschappelijk tehuis zijn voor elkeen, komend van rechts en van links die de verantwoordelijkheid voor het eigen bestaan zelf dragen wil en dit in overeenstemming acht met 's mensen waardigheid en die het vertrouwen op voorruitgang baseert op het vernuft, de vindingrijkheid en de initiatieven voortkomende uit het denken, werken en streven van millioenen mensen en die zich principieel verzetten tegen samenballingen van macht, zowel in handen van maatschappelijke groeperingen als van de overheid.

Ik wil hier meer van zeggen.
Het liberalisme heeft een rijke historie. Kort samengevat: het heeft de mens zijn grondrechten gegarandeerd, het heeft Nederland de staatkundige opbouwe geschonken waarin wij nog steeds leven.

Ik ontken echter niet de schaduwzijden uit het verleden. Meermalen heb ik voor de J.O.V.D. gezegd, dat er perioden zijn geweest waarin het liberalisme onjuist is geinterpreteerd en onliberale invloeden hebben gewerkt. Ik wees zo even ook op de steriliteit van het liberalisme vòòr de tweede wereldoorlog. Ik zie ook niet voorbij aan de te geringe belangstelling van de liberalen voor de sociale politiek na de eerste aanzet die de liberalen daaraan hebben gegeven en evenmin aan hun falen op economisch terrein waarvoor wij te lang een veel te geringe taak voor de overheid hebben gezien in het verleden.

Maar evenzeer als er geweest is een falen van liberalen vroeger is er ook een falen geweest van de partijen ter rechterzijde op de genoemde punten. Ook daarin liepen tientallen jaren van behoudzucht en vooruitstrevendheid door elkaar heen met in de praktijk veelal de overwinning der behoudzucht. Wanneer bijvoorbeeld nog in de huidige discussies met afkeer wordt gewezen op het regeringsbeleid van vòòr 1940 en de honderdduizenden werklozen die destijds een afschuwelijk bestaan leden dan bedenke men dat van 1918 - 1940 liberalen slechts vier jaar tezamen met confessionele ministers verantwoordelijkheid hebben gedragen, maar dat gedurende die gehele periode van 22 jaar de drie rechtse partijen ononderbroken beslissende verantwoordelijkheid hebben gehad voor het regeringsbeleid dier jaren.

Ik zeg dit niet om daar de partijen der rechterzijde een verwijt van te maken, want ik wil hen niet beoordelen naar fouten, die in het verleden zijn gemaakt, maar wel mag gevraagd worden van voormannen dier partijen ten aanzien van de liberalen een zelfde houding in te nemen. Ook de liberalen hebben hun lessen uit het verleden getrokken. En evenals bij de opbouw van de nieuwe liberale groepering in 1946 gestreefd is naar eenheid zo is doelbewust gestreefd naar een liberalisme in nieuwe vormen en daarbij is ondermeer het accent der liberale politiek gelegd op het sociale element. Dat Stikker destijds gevraagd is voortrekker te worden is geen toevalligheid geweest. Afgezien van zijn persoonlijke kwaliteiten was hij namelijk de liberaal georiënteerde in wie de moderne opvattingen over de ontwikkeling der sociale problematiek waren verpersoonlijkt. Als mede-oprichter en -voorzitter van de Stichting van de Arbeid werd in hem gezien de man, die bij de opbouw van het sociale gebouw aan de werknemer en aan de werkgever evenwaardige plaatsen bij de inspraak daarover wilde geven en daarbij uitging van overleg tussen werkgevers en werknemers. Om dit laatste in termen van vandaag te zeggen: de liberalen streefden - en streven trouwens nog - naar het harmonie - model. Zij zagen geen heil in het conflictmodel. En zij zien er ook geen heil in, begrijpende dat onverdraagzaamheid en strijd tussen de maatschappelijke groeperingen in een gecompliceerde samenleving als de onze tot onoverzienbare heilloze gevolgen moet leiden, waarbij altijd de zwakken het ernstigst de dupe worden.

Het overleg tussen werkgevers en werknemers kreeg ook gestalte in een wetsontwerp over de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, een onderwerp dat veel discussie heeft teweeggebracht in de liberale gelederen en dit nu was een onderwerp waarover ik mij nog heel goed herinner een felle gedachtenwisseling te hebben gehad na een lezing te Amsterdam waar de toenmalige voorzitter van de J.O.V.D., Drs. Linssen, thans lid van de gemeenteraad van 's Gravenhage zich zeer scherp tegen de gedachte van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie keerde. Laat ik overigens hieraan toevoegen, dat de liberalen met veel meer sympathie hebben gestaan ten aanzien van de instelling der ondernemingsraden, omdat daarvan veel meer directe zeggenschap kon worden verwacht voor de werknemers in de bedrijven over hen veel meer direct rakende zaken, zodat de liberale gedachten over de ontplooiing der menselijke persoonlijkheid en het meedragen van verantwoordelijkheid in het instituut der ondernemingsraden veel meer tot haar recht komen.

Maar laat ik niet vooruit lopen op verdere ontwikkelingen op het politieke terrein en nu eerst voor de J.O.V.D. een plaats in het geheel inruimen.

Haar datum van geboorte is 26 februari 1949 en de oprichting had plaats in Pulchri Studio te 's Gravenhage. Verantwoordelijk daarvoor waren Bram Delfos, Frits van Gelder en Ger van Schagen. Ook was daar G. Stempher, wiens enthousiasme zo groot was, dat hij de nieuwe organisatie een eigen blad aanbood, dat enkele maanden later als De Driemaster verscheen.

Uit een artikel van Jaques Linssen in De Driemaster van november 1953 over de oprichting citeer ik: "De basis leek zeer wankel: naast het enthousiasme van de enkele oprichters kon slechts teruggegrepen worden op één volgroeide afdeling, nl. de Hoekse Waard, welke al enkele jaren bestond, en een paar pas opgerichte afdelingen, w.o. Leiden, Den Haag en Amsterdam".

Overigens moet worden opgemerkt, dat de periode waarin de J.O.V.D. tot stand kwam er een was van veel bewogenheid, nationaal zowel als internationaal. Ons eigen leven werd gedomineerd door de moeilijkheden in Indonesië, een probleem dat de eenheid der Liberalen al direct op de proef stelt. Slechts onbetekenende groepjes splitsen zich naar aanleiding van deze kwestie van de liberale partij af. Daarin verenigen zich degenen, die de leiding der liberalen te groot begrip voor wensen van Indonesische kant verwijten en een conservatief beleid voorstaan. Maar de Liberalen zien hun weggaan niet als verlies; zij zouden een op de nieuwe tijd gerichte politiek te zeer remmen. Maar ook binnen de liberale gelederen blijft strijd. Velen zijn in het verleden nauw met Indonesië verbonden geweest, hebben zaken, die op producten van ginds steunen, hebben ginds in het bestuur, onderwijs, bedrijfsleven of op een andere wijze hun beste krachten gegeven. Wij zijn echter de periode van decolonisatie ingetreden na de tweede wereldoorlog. Groot-Brittannië schept nieuwe vormen met de delen van zijn imperium, wat de Sowjet-Unie aan steun kan geven om de bevolkingen in hun strijd tegen de koloniale imperialisten te steunen laat het niet na, de Verenigde Staten, de eigen strijd om zelfstandigheid in de 18e eeuw simplificerend toepassend op de wens naar zelfstandigheid der koloniale volken helpen deze een krachtig handje mee. De liberale politici begrijpen niet tegen de wereldstroom te kunnen inroeien en zij erkennen ook het recht op zelfstandigheid - dat is hun beginsel. Maar in een democratie spreekt de achterban - gelukkig - een geducht woord en - ik wees er in het begin van mijn betoog al op - de achterban, verder van het gebeuren verwijderd dan de verantwoordelijke politici - kunnen niet altijd de ontwikkelingen gemakkelijk volgen en meemaken. Zeker niet in een zaak, waarin zó velen, zó sterke emotionele bindingen hadden met het vroegere Nederlands-Indië. Het ontbinden van ons imperium kon dan ook niet anders dan met heftige schokken - ook in de eigen gelederen - gepaard gaan. Waarbij voor de liberalen kwam, dat zij voor de minderheden in Indonesië het zelfbeschikkingsrecht gewaarborgd wilden zien. Dat was dus geen behoudzucht, maar het eisen van waarborgen van rechten en vrijheden voor mensen ginds en het niet toegeven aan de kretologie van vrijheid voor Indonesië zonder meer.
Zulk verlenen van vrijheid moet waarborgen inhouden voor rechten en vrijheden van de individuele mens in de nieuwe landen. Zo min als wij het juist achten dat bij fusies of andere vormen van samenwerking van ondernemingen de werknemers als baaltjes meel overgedragen worden, zo min achten wij zulk een handelwijze gerechtvaardigd bij de zelfstandigwording van jonge volken. Daarbij gaat het om mensen, om enkelingen. Laat ervoor gewaakt worden dat hieraan ook wordt gedacht bij de aan de gang zijnde herziening van de betrekkingen met Suriname en de Nederlandse Antillen. De wijziging van zulke betrekkingen kan zware schokken geven.

Ik ben verheugd, dat men in de laatste maanden van Nederlandse zijde lijkt te zijn gaan afzien van het stellen van termijnen en bezig is de zaken van overgang naar zelfstandigheid goed te bespreken. Ik wil wel zeggen dat de enige jaren geleden door een groep onzer parlementariërs ginds gegeven boodschap dat nu maar eens opgeschoten moest worden met de zelfstandigheid reeds teveel beroering en onzekerheid heeft gewekt, die voorkomen had kunnen worden, temeer omdat ik vind dat de bepaling van het eigen lot door de volken ginds moet geschieden en niet door ons, Nederlanders, moet worden bepaald. Dat men ginds is gaan denken dat wij van hen af willen vind ik uitermate triest.

Terugkomende op de Indonesische kwestie wil ik daarover nog een slotopmerking maken. Ik sprak over de beweging die deze kwestie ook in liberale gelederen, zowel bij ouderen als jongeren, heeft veroorzaakt. Wij hebben er het conflict Stikker - Oud over Nieuw-Guinea uit over gehouden, door tegenstanders zo gaarne ten tonele gevoerd als een conflict tussen vooruitstrevendheid en behoudzucht. Daarvan stond dat conflict geheel los. Evenals Stikker zagen Oud en zijn fractiegenoten, dat Nieuw-Guinea niet in de Nederlandse machtssfeer kon blijven, maar als politiek leider in het parlement én voorzitter der partij had Oud rekening te houden met de achterban en moest hij zijn achterban eerst overtuigen alvorens hij de weg kon begaan die hij evenals Stikker nodig achtte.

Over de verhouding tot jonge landen en volken in het algemeen wil ik nog het volgende zeggen. Daar de liberalen uitgaan van de eerbied voor de menselijke persoonlijkheid en voor deze vragen het scheppen van omstandigheden, waarin deze zich naar eigen aard ontplooien kan, brengt zulks ook mee een politiek gericht op de ontplooiingsmogelijkheden van nog niet tot wasdom gekomen volken. Principieel staan wij dus voor dat jonge volken het lot in eigen handen nemen en principieel staan wij dus voor, dat ook voor deze volken omstandigheden worden geschapen waaronder zij tot volle ontplooiing kunnen komen. Dat moet voor ons een uiterst belangrijke zaak zijn. Ons beginsel brengt voorts mee, dat wat voor de ontwikkeling der volken wordt gedaan niet het karakter heeft van het geven van een aalmoes. Wij willen de wereld zien als een eenheid waarin de verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling wordt gedragen via instituten waarin minder en verder ontwikkelde volken samenwerken, samen denken en samen besluiten en waarvan de fondsen worden verdeeld naar de mate van de behoeften der mensen en niet naar de mate van de meer of mindere symphatie die wij voor het in het betrokken land heersende regime hebben. Als men dat zou doen dan zou niet het richtsnoer zijn hulp voor de medemens, maar hulp of onthouden van hulp aan bepaalde politieke of maatschappelijke stelsels. Dan zou men de naastenliefde verzaken, de verdenking op zich laden een politiek of maatschappelijk stelsel boven de mens te waarderen, en ons op ongerechtvaardigde wijze bezig te willen houden met het opleggen van onze politieke inzichten aan andere volken, kolonialisme dus in hippe kleding. Als er twijfel is of de gelden voor ontwikkelingssamenwerking verschaft wel bij degene terechtkomt voor wie deze hulp het eerst noodzakelijk is, dan moet gezocht worden naar vormen van ontwikkelingssamenwerking waardoor het doel beter bereikt wordt en moet niet de oplossing zijn: nu doen wij er niet meer van.

Bij dit alles moet er ook niet naar worden gestreefd de gehele wereld te vervormen naar ons eigen politieke en maatschappelijke patroon. De jonge volken zelf de vormen moeten vinden, die voor hen geëigend zijn, passend bij hun godsdienstige opvattingen, bij hun cultuurpatroon ook. Zij moeten zelf de geestelijke strijd voeren en mogelijk via ernstige interne moeilijkheden, tegenstellingen en strijd komen tot datgene wat het beste bij hen past. Ik zeg dit niet uit cynisme, maar omdat ik ervan overtuigd ben, dat wanneer wij nu stelsels zouden opleggen aan andere volken, die mogelijk wezenvreemd zijn aan hun volksaard, wij zeker voor de toekomst spanningen en bloedige strijd oproepen. In dit verband wil ik wijzen op een uitspraak, die ik in 1950 bij een bezoek aan de Bondsrepubliek hoorde. Wij waren met enige parlementariërs op bezoek bij de toenmalige minister van economische zaken Ludwig Erhard, de man van het Duitse Wirtschaftswunder. Eén van onze socialisten, Koos Vorrink, - een man die ik zeer hoog geschat heb overigens - gaf als zijn mening dat de economische politiek van de Duitsers niet deugde: er waren wel volle etalages, waaruit bleek dat er alles te koop was, maar er waren geen mensen, die al het moois kopen konden, aldus - verkort - zijn betoog. Waarop Erhard enigszins droog, de woorden sprak die ik ook met betrekking van jonge volken van toepassing vind: "ach, lasst jedermann auf seiner Weise selig werden".

Maar, zoals gezegd, wij moeten wel de omstandigheden scheppen waardoor jonge volken zich ontwikkelen kunnen: behoorlijke prijzen voor hun grondstoffen - die wetenschap maken zij zich blijkens het gebeuren de laatste maanden overigens snel eigen; zoveel mogelijk verwerking der grondstoffen in eigen land, wat dus verplaatsing der industrieën naar minder ver ontwikkelde landen met zich brengt; open zijn der grenzen van hoog ontwikkelde landen voor de producten der minder ver ontwikkelde landen. Wij moeten die problematiek ook van wereldniveau af bezien en ik zou er voor willen pleiten - de gedachte heeft ook in A.R. kring gespeeld - dat de gelden nodig voor ontwikkelings-samenwerking in afwachting van een stelsel van heffing op wereldniveau reeds nu als een afzonderlijke belasting zouden worden opgelegd. Dan weet ook elkeen wat de ontwikkelingssamenwerking van hem vraagt.
De J.O.V.D. heeft zich reeds in haar beginperiode met het vraagstuk der ontwikkelingssamenwerking bezig gehouden en het is haar blijven bezig houden.

De liberaal vraagt niet naar de godsdienst, de nationaliteit, de kleur, het ras van de mens. Zijn pleidooi, dat de mens zich moet kunnen ontwikkelen tot hij volledig mens is, naar eigen aard, naar eigen gaven, naar eigen vermogen, geldt elke mens, waar ook.
De liberaal dient wereldhervormer te zijn zolang hij millioenen en millioenen in mensonwaardige omstandigheden ziet leven.
Zijn liefde en eerbied voor zijn mede-schepselen dwingt hem tot constante inzet voor de underdog. Daarbij moet hij constateren te staan tegenover vraagstukken van zeer moeilijke aard. Lange tijd is de bevordering van de economische groei vooropgesteld, maar nu zijn daarnaast als wezenlijke doeleinden van de ontwikkelingsinspanning gesteld: verbetering van de werkgelegenheid en van de inkomensverdeling en bestrijding van de armoede der armsten.

Voor liberalen blijft er een belangrijke taak om mede gedachten te ontwikkelen voor een constructieve benadering. Wij moeten de mensen ginds bijstaan met raad en daad en niet onze mening opdrukken. Bij de complexiteit der problematiek lijkt mij dit een voorwaarde die voortdurend in het oog moet worden gehouden, en die ik ook daarom met zoveel nadruk naar voren breng omdat er bij de ontwikkelingssamenwerkers nogal wat zijn, die leven naar het Bijbelwoord het eigen licht niet onder de Korenmaat te stellen. Velen van hen hebben bovendien weinig sympathie voor het particuliere initiatief waarvan de liberaal nog altijd veel verwacht, een verwachting die bijvoorbeeld in een ontwikkelingsland als Brazilië niet is beschaamd. Wij behoren geenszins tot de verdedigers van militaire regimes maar met betrekking tot Brazilië's economische ontwikkeling moet worden erkend, dat die zeer krachtige afmetingen is gaan aannemen. Mede dank zij twee factoren: de economische ordening is gebaseerd op het particulier initiatief en buitenlandse investeringen zijn aangemoedigd. Wij leven in een tijd waarin ook over buitenlandse investeerders in ontwikkelingslanden veel kwaads wordt gezegd en er is zeker in een aantal gevallen veel onplezierigs te vertellen. Maar de ontwikkeling in een land kan door buitenlandse investeringen een zeer krachtige stimulans krijgen: werkgelegenheid, overdracht van kennis, belastingopbrengsten, betrekken van locale krachten bij de leiding. En waarlijk, nationale overheden, gesteund door deskundige adviseurs zijn zeker wel bij machte in de tegenwoordige tijd om regelingen te treffen waardoor nadelen zoveel mogelijk worden uitgeschakeld. Voorts kunnen internationale lichamen richtlijnen en gedragsregels ontwerpen teneinde te waarborgen dat de bevolkingen zo goed mogelijk profijt zullen trekken van buitenlandse investeringen en anderzijds de investeerders waarborgen tegen nationalisatie hunner ondernemingen. Op dit gebied zou de organisatie der Verenigde Naties nuttig werk kunnen doen.

Al deze problemen, tegen de achtergrond van de eis, dat voor alle mensen de weg worde geopend naar een bestaan de mens waardig vragen van de liberaal een hinderlijk volgen; hij mag er nimmer los van zijn. Daarom besteedde ik er ook relatief veel aandacht aan. En wanneer dan in de laatste tijd aan de orde is gekomen de steun aan mensen in de facto bevrijde gebieden dan wil ik daaraan toch de waarschuwing knopen, dat dan vermeden wordt ook maar enige steun aan de bevrijdingsbewegingen zelf te verlenen, vooral ook omdat het niet te beoordelen is van buiten af welke de wezenlijke bedoelingen van zulke bewegingen zijn, wanneer zij eenmaal de macht in handen zullen hebben gekregen. Laten wij er ons voor hoeden de duivel met Beëlzebub uit te drijven!

De J.O.V.D. heeft haar gehele leven aandacht aan de ontwikkelingsproblematiek gegeven in opbouwende zin, - zoals nog geschiedde door Jan Weggemans in de Driemaster van december j.l. - en deze problematiek daarmede erkend als één der belangrijke opgaven van modern liberalisme op wereldniveau, maar ook de buitenlandse politiek in het algemeen is voortdurend in de geschiedenis der J.O.V.D. aan de orde. In dat opzicht is de J.O.V.D. overigens niets uitzonderlijks. En daarover kunnen wij ons verheugen. Het is goed dat de buitenlandse politiek niet zaak is van enkelen, maar dat de volkeren er zich diepgaand voor interesseren: uiteindelijk gaat het hierbij om oorlog of vrede en daarmee heeft elke mens van doen.

Wij moeten ons echter wel realiseren, dat het hier gaat om uiterst belangrijke en ingewikkelde vraagstukken en dat dan ook geoordeeld moet worden op basis van gefundeerde kennis van zaken, want anders loopt men kans in kwesties als deze ernstige ongelukken te maken. En wanneer men meent zijn oordeel te moeten geven over toestanden in landen elders op de wereld laat men dan zijn oordeel uitdragen op een wijze, die de beoordeelde partij tot nadenken brengt en hem niet onmiddellijk zo prikkelt dat hij de oren voor verdere uitspraken sluit en laat men zich ook beperkingen opleggen in het aantal gevallen waarover men een oordeel geeft, want anders zal men spoedig ervaren aan dovemansoren te spreken.
Laat ik dit laatste verduidelijken met een uitspraak van Groen van Prinsterer, de vader van de anti-revolutionair, christelijk-historische richting in onze politiek in een brandende kwestie, die reeds een eeuw geleden speelde. In 1870 drongen Italiaanse troepen Rome binnen, dat sedert eeuwen door de pausen was beheerst en werd Rome gemaakt tot de hoofdstad van Italië. Dit gaf een schok door de gehele wereld en van rooms-katholieke zijde hier te lande werd in velerlei adressen bij de Regering aangedrongen op het doen van stappen om te komen tot herstel van de soevereiniteit van de Paus. Niettemin was Groen daartegen en hij schreef de woorden, die ook nu nog elkeen, die zich met buitenlandse politiek bezighoudt, indachtig zou moeten zijn: "door zich als beschermer van elken verongelijkte te willen opwerpen, maakt men een droevig figuur". En die waarschuwing heeft temeer betekenis, omdat zij kwam van een man, wie het getuigen in het bloed zat.

Over grote zaken kan getuigen geboden zijn, maar de veelheid van allerlei getuigenis die wij waarnemen doet wel de vraag rijzen of velen niet hun gevoelens uiten zonder gehinderd te worden door de nodige kennis van zaken. Er zijn er, die na een bliksembezoek van enkele dagen in een bepaald land waar grote roeringen aan de gang zijn, menen het alles veel beter te kunnen doorzien dan de Nederlandse officiële vertegenwoordigers, die daar al jaren in de gelegenheid zijn geweest om met hun beroepskennis en informatiebronnen als achtergrond de toestanden waar te nemen en te evalueren. Onze diplomaten zijn, zo is mijn ervaring, goed en evenwichtig geïnformeerd over wat zich in de landen der wereld afspeelt. Ervaring omtrent de wijze waarop men informatie moet krijgen en waarop daarbij in het bijzonder moet worden gelet is daarbij van essentiële betekenis evenals een jarenlang opbouwen van de relaties die de nodige inlichtingen verschaffen en het uit bronnen van bevriende diplomatieke missies verkrijgen van de voor beoordeling der situatie nodige feiten. Dat verschaft informatie van bovenliggend zowel als onderliggende partij. Wie het alleen meent te kunnen hebben van de onderliggende en van een bezoek van korte duur krijgt onvolledig en gekleurd inzicht, hetgeen van weinig waarde is. Het is verdrietig dat sommigen menen op zo eenzijdige informatie te kunnen afgaan, want dat is voor onze buitenlandse betrekkingen een levensgevaarlijke zaak.
En wanneer men dat dan gepaard doet gaan met aanvallen op onze buitenlandse dienst en het ambtelijke apparaat van Buitenlandse Zaken dan verraadt men daarmede bovendien gemis aan kennis te hebben omtrent het wezen van onze staatsinrichting.

En minister is verantwoordelijk voor het beleid en niet de hem dienende ambtenaren, die bovendien nog niet de mogelijkheid hebben zich tegen ongerechtvaardigde aanvallen te verdedigen, wat aan het geheel nog een element van grove onsportiviteit toevoegt.

Onze huidige minister van buitenlandse zaken heeft in september tijdens de algemene vergadering van de Verenigde Naties een grote rede gehouden. De minister toonde daarbij dat hij hoge idealen in zijn vaandel heeft geschreven. In zijn betoog heeft mij onder meer de volgende passage getroffen: "Een van de belangrijkste veranderingen die het land, dat ik hier vertegenwoordig, heeft ondergaan, is dat de generatie, welke bewust de Tweede Wereldoorlog heeft doorgemaakt, is gevolgd door een nieuwe generatie die jarenlang met het probleem Vietnam heeft geleefd. Zij geeft aan versterking van de vrede de hoogste prioriteit".
En de minister voegde daaraan toe: "Deze opvatting heeft de Nederlandse Regering tot de hare gemaakt. In het Nederlands buitenlands beleid staat thans centraal een actieve vredespolitiek". Wie de J.O.V.D. gevolgd heeft, weet dat ook haar het probleem Vietnam zeer sterk heeft beziggehouden. Er zijn vele uitspraken over gedaan. Dat lag in de lijn van haar geschiedenis waarin de wens naar een vreedzame internationale samenleving van het begin af naar voren is gekomen. Maar uit de geschiedenis van de J.O.V.D. is ook gebleken dat zij wel idealen had, maar zich niet heeft willen overgeven aan illusies met voorbijzien van de werkelijkheid. Wanneer de J.O.V.D. wordt opgericht dan hebben veel leden nog bewust meegemaakt wat knechtschap betekende onder het dictatoriale regiem der nazi's, maar wij maken verder mede dat vele landen van Oost-Europa: Estland, Letland, Litauen, Polen, Oost-Duitsland, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Roemenië, Bulgarije, op de meest-ondemocratische en bloedige wijze onder communistisch regiem en Russische invloed worden gebracht, en ervaren wordt, dat telkens de Russische machthebbers tezamen met communistische trawanten uit de onderscheidene landen - hoewel minderheden vormende - op de meest gruwelijke wijze onderdrukken al degenen, die voor 's mensen vrijheid en menselijkheid opkomen. In 1953 wordt de opstand der arbeiders in de Duitse Democratische Republiek neergeslagen en wanneer dan velen na verloop van tijd gaan hopen op meer menselijkheid van het communistische regiem volgt in 1956 het bloedbad in Hongarije, aangericht door de Russen met hun tanks De weerslag lazen wij in de rede welke Dr. Roethof hield ter opening van de jaarlijkse vergadering der J.O.V.D. Daaruit citeer ik: "Het communisme van de Sowjet-Unie heeft andermaal het masker afgeworpen en wel op een ogenblik, dat steeds meerderen in de Westerse wereld - tegen verstandelijke en gevoelsoverwegingen in - begonnen te geloven, dat het met de interne Sowjet-Russische politiek en met de politiek in de satellietlanden een wat gematigder kant begon uit te gaan. Wij weten nu, wat dit alles betekent. Wij hebben nu ervaren, dat deze politiek in wezen niet met de door Stalin gevolgde gedragslijn verschilt. Om tactische redenen tracht men ons een rad voor ogen te draaien en ons naast een iets grotere ruimte voor nationale eigenwaarden in de satellietlanden een iets ruimere mate van zogenaamde kritiek binnen Rusland zelf voor te spiegelen.

Wat voor een formele facade dit alles is blijkt wel uit het meedogenloze optreden tegen hen, die er conclusies van iets meer werkelijke vrijheid uit meenden te mogen trekken en daarop als varkens werden afgeslacht, meedogenlozer dan de grote dictator het zelf zou hebben kunnen doen".

Zo werd het in de J.O.V.D. gevoeld en zo waarschuwde de J.O.V.D. tegen onwezenlijke hoop. Niettemin gingen velen na korte tijd weer betogen dat het gezicht der Sowjet-Russen veel milder werd, maar dan komt in '68 - nog maar vijf en een half jaar geleden - een nieuwe ontnuchtering: het optreden in Praag.
Het communisme blijkt zichzelf vijftig jaar lang in wezen gelijk gebleven en voor een goede beoordeling van de internationale situatie heeft men deze feiten naast het gebeuren in Vietnam in zijn beschouwingen te betrekken. Het is goed om het goede in de mens te zien maar ook zijn zwakheden. In zijn afscheidsrede in oktober van de Leidse Universiteit heeft Prof. Beerling woorden van de filosoof Herder aangehaald, die de mens o.m. noemde het allerheiligste der schepping. Wie naar de werkelijkheid kijkt is minder optimistisch, ziet nogal wat valse schijn aan dat allerheiligste. Ik denk aan die Russische litteratoren en wetenschapsmensen - Solsjenitsin en Sacharow - die ons met inzet van hun vrijheid en hun leven en doodverklaring door de gemeenschap waartoe zij behoren zo nu en dan een schreeuw doen horen om iets te doen begrijpen van wat daar achter het IJzeren Gordijn plaats heeft en men leze het dagboek van Nadjzezjda Mandelstam om mede te ondergaan wat het betekent in onvrijheid te leven en dagelijks bespioneerd te worden zelfs door hen, die men zijn vertrouwde vrienden denkt. Het dagelijkse leven daar is het leven in de Kerker der onvrijheid, waarin de persoonlijkheid van de mens en zijn eigenwaarde vernietigd worden.
Ter gelegenheid van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking hebben de Russische leiders nog afgelopen maanden doen weten dat het Westen moet afzien van de gedachte van vrije uitwisseling van ideeën en informatie: zij maken uit wat hun onmondige burgers aan informatie en ideeën krijgen. Daarbij komt dat de Sowjet-Unie het militaire potentieel nog steeds krachtig uitbreidt; de gebeurtenissen in het Midden-Oosten hebben ons voorts nog eens ingescherpt hoezeer er brandhaarden in de wereld zijn, die het vuur over de gehele wereld kunnen doen ontvlammen.
De mogelijkheid daartoe is te groter naar de mate het groeiende militaire potentieel van het Oosten een verminderd Westelijke inspanning tegenover zich vindt. Het conflict in het Midden-Oosten heeft ook duidelijk voor ogen gesteld, dat evenals de militaire hulp voor Israël van verre moest worden aangevlogen ook eventuele hulp voor West-Europa over de oceaan zal moeten komen, terwijl Rusland zijn militair potentieel van minder ver en over eigen en bondgenootschappelijk terrein kan aanvoeren, wat een machtig voordeel is voor de Russen. Er moet dan ook een actieve vredespolitiek worden gevoerd met de ogen wijd open.
In de eerste plaats om constant te speuren naar elke reële mogelijkheid spanningen te verminderen. Mèt de Vietnam-generatie hebben ook de eerdere generaties, die slachtingen van tientallen miljoenen van nabij hebben meegemaakt daaraan behoefte.

Maar op grond van de ervaringen moet daarnaast worden gesteld, dat men alleen tot vermindering van militaire inspanningen mag overgaan wanneer ook de andere partij dat controleerbaar doet.

Men ontkomt helaas niet aan de indruk dat ook in eigen land verslapping is opgetreden in de loop van de jaren zestig. Tijdens het bewind van de liberale minister Ir. Visser uit het kabinet - De Quay van 1959 - 1963 waren volgens de jongste cijfers van het International Institute for Strategic Studies de defensieuitgaven rond 5% van het nationaal inkomen, voor 1974 zijn wij tot ver onder de 4% gezakt. Hieraan moet ernstig aandacht geschonken worden. Elke cent voor defensie moet omgekeerd worden vòòr wij haar uitgeven, want wij zouden haar liever voor onderwijs, sociale of culturele zaken besteden. Maar wij hebben een militair apparaat nodig en nooit meer mag voorkomen wat in 1940 heeft plaats gehad dat de militairen onvoldoende getraind en onvoldoende gewapend tegenover een met de modernste wapens uitgeruste machtige overweldiger zouden komen te staan. Daarom spreek ik hierover ook in een vergadering van jongeren. En het verheugt mij dat mijn opvattingen evenwijdig blijken te lopen aan die van de J.O.V.D. zoals uit de uitspraken van het jongste januari-congres is gebleken. Waaraan ik wil toevoegen:

1. Dat de gelden voor defensie zo efficient mogelijk moeten worden besteed;
2. dat de diensttijd zo goed mogelijk moet worden gebruikt, opdat het offer voor de dienstplichtigen zo gering mogelijk zal zijn en het effect der opleiding het maximaal mogelijke met zo weinig mogelijk leegloop;
3. dat de overheid duidelijk maakt waarom zij de offers voor het militaire apparaat vragen moet, tegen de achtergrond van de te verdedigen waarden en in het bijzonder de dienstplichtigen inzicht geeft in het waarom van de taak die hen is opgelegd en de wijze waarop die dient te worden uitgevoerd;
4. dat de militair gelegenheid wordt gegeven in constructieve zin mee te denken over zijn taak binnen het kader van de gezagsverhoudingen en discipline, die nu eenmaal nodig zijn om het apparaat op verantwoorde wijze te kunnen laten functioneren, gezagsverhoudingen, die geen verouderde opvattingen tot grondslag moeten hebben, maar aangepast zijn aan moderne opvattingen over de betekenis van de mens als verantwoordelijkheid dragend wezen.

Als men zo een krijgsmacht ziet, dan moet de overheid er hararzijds toe bijdragen dat het volk deze niet ziet als een aan de gemeenschap vreemd organisme dat men maar zo'n beetje achteraf moet houden, maar als een voor onze rechten en vrijheden onontbeerlijk apparaat, en dus als een essentiëel element voor onze democratie en voor het behoud onzer vrijheden en rechten. En dan moet de krijgsmacht een aanzien worden gegeven, dat met haar belangrijke plaats voor onze levensgemeenschap in overeenstemming is.

De J.O.V.D. heeft zich ten aanzien van de landsverdediging steeds positief opgesteld en ook ten aanzien van de internationale organisatie, waarin Nederland met andere samenwerkt, de N.A.V.O. Veel belangstelling is er ook geweest voor de Europese samenwerking.

Met betrekking daartoe is zij in de liberale gelederen stimulerend opgetreden, want daar bestond aanvankelijk weinig positieve belangstelling voor. Het jaar van de geboorte van de J.O.V.D. was ook het geboortejaar van de Raad van Europa. De betekenis daarvan is zeer afgenomen na de Komst van de Kolen en Staal Gemeenschap en de Europese Economische Gemeenschap. Die hebben de Europese eenheid op economisch terrein een eind bevorderd en o.a. door het intreden van Groot-Brittannië nog in 1973 heeft er weer een groei in de breedte plaats gehad. Maar als ik denk aan de jongste bedroevende besprekingen over het regionaal ontwikkelingsfonds en aan het gedoe met betrekking tot een gemeenschappelijk energiebeleid dan is dat beschamend en diep triest. En als ik mij realiseer hoe het staat met het supra-nationale karakter, met de rechten van het Europese parlement en met de wijze van samenstelling daarvan dan is er sedert de begintijd bitter weinig vordering gemaakt. Uit de aanvang der jaren vijftig herinner ik mij nog duidelijk de gedachtenwisselingen die wij in Straatsburg hadden waarin met volle ernst rekening gehouden werd met Europese verkiezingen in 1954! Ik meen dat de jonge generatie aan het probleem der Europese eenheid en de Atlantische samenwerking heel veel van haar denkkracht en energie zal moeten wijden.
En voor het practische beleid der politici van het heden zou ik willen aanbevelen om de reserves jegens de Europese Topconferenties te vervangen door initiatieven op die conferenties om te trachten nieuwe banen te openen die tot verdere eenheid kunnen leiden. Natuurlijk moet men blijven strijden voor de versterking der gemeenschappen, maar nu die weg al zovele jaren is geblokkeerd is het onjuist om maar alleen die weg te willen gaan en zijn dus initiatieven langs andere wegen, zoals ik zojuist zeide, nodig om weer wat gang in de zaken te brengen. Tegenover de giganten van het ogenblik, die het wereldtoneel beheersen, kan alleen een Europa dat de krachten gebundeld heeft nog kans op gehoor verwachten en reëele invloed uitoefenen. Het mag niet meer voorkomen dat de Verenigde Staten, zoals tijdens de jongste strijd in het Midden-Oosten is geschied, de troepen in alarmtoestand brengen zonder dat Europa er zelfs weet van heeft. Daarom moeten er nieuwe stimulansen komen om het Europese eenheidsstreven weer op gang te brengen, maar ook initiatieven om de Atlantische samenwerking meer te doen zijn dan een militaire, namelijk ook een de economische en politieke eenheid diendende Atlantische Gemeenschap. Europa moet niet de illusie koesteren een onafhankelijke derde macht te vormen. Daarvoor is haar economische, politieke en militaire macht te klein. Wel kan het zich zo organiseren dat het in het kader van de Atlantische Gemeenschap een partner is, welke een belangrijke zeggenschap en invloed op de besluitvorming kan hebben.

- - - - - -

Dames en Heren, bij het opstellen van mijn betoog voor deze avond kwam ik voor de vraag of ik namen moest noemen van hen die gedurende de 25 jaar van het bestaan der J.O.V.D. verdienstelijk werk hebben gedaan. Daarvan heb ik afgezien omdat ik niet een geschiedenis van de J.O.V.D. heb willen geven, maar meer algemene vraagstukken heb willen aansnijden, waarover ook de J.O.V.D. zich heeft geuit.

Bovendien zou het ondoenlijk zijn om namen te noemen zonder daarbij mensen van grote verdiensten te vergeten. In de 25 jaren van het bestaan der J.O.V.D. zijn er namelijk zo heel velen geweest, voorzitters, secretarissen en niet te vergeten secretaressen, penningmeesters en penningmeesteressen en andere bestuursleden en redacteuren en redactrices van De Driemaster die voortreffelijk werk hebben gedaan. Voorts denk ik ook aan de bestuurders van afdelingen en Kringen. Laat uw organisatie dat nog eens nagaan en te boek stellen en daardoor deze mensen eren en dank brengen. Wel heb ik - en dan zeker ook niet zonder fouten te maken, waarvoor bij voorbaat mijn verontschuldiging - eens ruwweg nagegaan wie van de vroegere J.O.V.D.ers met de praktische politiek te maken hebben gekregen. Sprak ik zojuist over de Europese eenheid, veel geschreven is daarover door Ferry Hoogendijk, de politieke commentator van de A.V.R.O. en hoofdredacteur van Elsevier's Magazine. Voor het eerst las ik over hem in de Driemaster van juli 1951. Daar stond dat "ons lid Ferry Hoogendijk onlangs een gesprek met Mr. P.J. Oud had, voor het orgaan van de Goudse H.B.S.vereniging "Eigen Teelt". In diezelfde tijd schreef reeds de Heer Klaas van Dijk, die nu lid is van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Ik noemde u al voorzitter Linssen, die lid is van de Gemeenteraad van 's-Gravenhage, de vroegere secretaris Ekkers is raadslid te Zeist, de oude vice-voorzitter Dorsman raadslid te Vlaardingen. De opvolger van Linssen, Dr. Nordlohne, is wel niet direct in het politieke leven, maar als chef van de voorlichtingsdienst van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen verduidelijkt hij het beleid van zijn bewindslieden. Dr. Roethof, evenals Dr. Nordlohne, een man die zich veel met de liberale beginselen heeft bezig gehouden, is lid van de Tweede Kamer voor de Partij van de Arbeid. Huub Jacobse voert de V.V.D.-fractie in de Amsterdamse Gemeenteraad op even militante en slagvaardige wijze aan als destijds de J.O.V.D. Van Matthie de Bruyne had ik verscheidene jaren niet gehoord; plotseling was hij er weer: als voorzitter van een gemeenteraadsfractie kon hij de vruchten van rustige gedegen arbeid plukken bij de zeer grote overwinning van de V.V.D. bij de raadsverkiezingen in het vergrote Amersfoort enkele maanden geleden. Ja, en dan is er bij Uw oud-voorzitters al een oud-lid van de Tweede Kamer: Erwin Nypels, een bewogen man, die zich een bekwaam volksvertegenwoordiger toonde; dat hij niet in het parlement terugkeerde was gevolg van de klappen, die D'66 van het Kiezerscorps te incasseren kreeg. Ondanks die klappen, maar dankzij het systeem van het vòòr de verkiezingen presenteren van een schaduwkabinet is ook een oud-J.O.V.D.-er minister: Drs. Gruyters. In de Tweede Kamer zitten voorts ook Dick Dees, en als jongste kamerlid de kortgeleden verkozen verklaarde Evenhuis. Ik noemde gemeenteraadsleden, ik noemde Kamerleden en een minister, maar er zijn ook leden van Gedeputeerde Staten uit Uw rijen voortgekomen, uitgerekend twee oud-penningmeesters: van der Zande in Zuid-Holland en Hilarides in Friesland. En over deze provincie sprekende noem ik nog een oud-penningmeester: Klaas Weide, wethouder van Leeuwarden. En dan nog Uw oud-voorzitter, die in Friesland uitrust van het werk, de verantwoordelijkheid en de spanningen, die het voorzitterschap van een grote fractie in de Tweede Kamer met zich brengt: Hans Wiegel.

Naast al de genoemden zijn er dan de tientallen, die in de diverse bestuursgeledingen van de V.V.D. een rol zijn gaan spelen en degenen die zich ook met vrouwelijke strijdlust en vasthoudendheid op de algemene vergaderingen der partij doen horen.
Hiermede ben ik weer terug bij de ontwikkelingen der liberale zaak. De jaren vijftig waren die van geleidelijke opbouw en constante groei. Van 1952 - 1958 waren de liberalen niet in het kabinet. In 1956 heeft het weinig gescheeld, maar de toenmaals het laatst aan bod zijnde informateur, Mr. Burger, die met mij overleg pleegde om mij te bewegen tot het kabinet toe te treden wilde mijn ja-woord zonder dat ik de door mij nodig geachte informatie over samenstelling en program van het kabinet kreeg. Dat ja-woord heb ik toen niet aan de Heer Burger willen geven en daarmede was medewerking van liberalen van de baan. Er is daarop een kabinet gevormd onder Dr. Drees Sr., van K.V.P., P.v.d.A., A.R. en C.H.U. Twee jaar later strandde dit vierde ministerie-Drees. De liefde tussen de K.V.P. en de P.v.d.A., die sedert het einde van de 2e wereldoorlog had bestaan was ten einde, de politieke verhoudingen waren mede daardoor zo verstoord, dat besloten werd tot Kamerontbinding en nieuwe verkiezingen. Die waren voor de V.V.D. een zeer groot succes. In 1959 steeg daardoor haar zeteltal in de Tweede Kamer van 12 op 19 "een in onze verhoudingen welhaast ongekende winst", zoals Prof. Duynstee het in zijn boek over de kabinetsformaties heeft uitgedrukt. In de parlementaire geschiedenis trad dan ook een nieuwe periode in: de socialisten kwamen in de oppositie, in het kabinet - De Quay kwamen drie liberale ministers en twee liberale staatssecretarissen en met onderbreking van een periode van 2 jaar (april '65 - april '67) hebben de liberalen sedertdien regeringsverantwoordelijkheid gedragen tot het einde van het kabinet-Biesheuvel in mei '73.

Het jaar 1959 was dus een belangrijk jaar. De liberalen hadden de anti-revolutionairen en de christelijk-historischen achter zich gelaten. Zij waren in sterkte de 3e groepering in den lande geworden. De J.O.V.D. vierde haar tweede lustrum in dat jaar dan ook onder bijzonder gunstige omstandigheden, maar niet nagelaten kan worden op twee uitspraken te wijzen, die getuigden van een realistische kijk op de zaken. Na de grote verkiezingsoverwinning schreef De Driemaster namelijk, dat de liberale overwinnaar niet moest denken dat hij nu onkwetsbaar was geworden en op zijn pas veroverde lauweren kon gaan rusten. Letterlijk werd vervolgd met de wijze uitspraak: "Nu immers komt het er op aan de zeer velen die hun vertrouwen aan het liberalisme hebben geschonken iets te bieden en hun aandacht voor de liberale politiek bij voortduring bezig te houden". En wanneer voorzitter Huub Jacobse bij het 2e lustrumcongres van de J.O.V.D. zich tot de leden richt zegt hij: "liberalen hebben altijd meer belangstelling voor "straks" dan voor "toen". Daarom zal dat "straks" op het congres grote aandacht krijgen. Plannen voor de toekomst zullen er genoeg zijn en dat is nog belangrijker dan alle tevredenheidsbetuigingen over wat tot dusverre is bereikt". Goede woorden, zo zou ik willen zeggen, want in de politiek is tevredenheid de basis voor teruggang; altijd moet het oog op de toekomst gericht zijn en actie worden gevoerd.

Zo traden wij dan de jaren zestig in, jaren van grote veranderingen, jaren van onrust, jaren die ook opnieuw bezinning op de eigen positie nodig maken. In de jaren vijftig heeft de anti-revolutionaire partij reeds een groot deel van haar aanhang verloren en zij komt nu in ernstige interne spanningen over problemen van principiële aard welke uiteindelijk leiden tot wat ik zal vereenvoudigen tot het conflict-Biesheuvel in het vorig jaar.

In de K.V.P. bestonden reeds lang wijd uiteenliggende vleugels, die echter onder de uiterst krachtige leiding van Prof. Romme waren bijeengehouden. Nog in 1963 heeft de K.V.P. 31,9% der kiezers achter zich, maar daarna - inmiddels is Drs. Schmelzer fractieleider geworden - aat haar sterkte snel achteruit in niet te stuiten vaart tot op de dag van vandaag, waarop fractieleider Andriessen - in functie sedert 2½ jaar - het zijne doet om de steen der wijzen te vinden.
De Christelijk Historische Unie was tegen veler verwachting in nog jaren aardig op sterkte gebleven, maar heeft nu juist de laatste jaren een aanmerkelijke duikeling gemaakt.
Met de achteruitgang van de confessionele partijen zijn wij gekomen tot het belangrijke probleem van de betrekkingen tussen godsdienst en politiek. In de vorige eeuw heeft de liberale beweging gestaan onder de invloed van rationalisme en intellectualisme en zij zag te weinig de betekenis van het geloof voor 's mensen keuze op het staatkundig-maatschappelijk terrein.
In het moderne liberalisme is erkend dat 's mensen geloof of wereldbeschouwing van zeer grote betekenis kan zijn op zijn houding op staatkundig en maatschappelijk terrein en daarmede is het liberalisme dan - ik wees er al op - het tehuis kunnen worden voor diegenen uit confessionele kring, die de zeer nauwe band tussen geloof en partijkeuze zoals de rechtse partijen die steeds hebben gezien, niet langer als juist ervaren. Juist omdat één der grondpijlers van het liberalisme is de verdraagzaamheid, het respect voor het geloof en de overtuiging van de ander is het kunnen worden de plaats waar mensen van onderscheiden geloof tezamen met mensen van andere overtuiging zich verzamelen kunnen op basis van een program waarin zij hun staatkundige en maatschappelijke opvattingen weerspiegeld zien. De ontwikkeling in deze richting is versneld door de belangrijke wijzigingen van opvatting op religieus terrein en door het feit, dat op het politieke terrein telkenmale bleek, dat mensen van een bepaald geloof over maatschappelijke vraagstukken geheel verschillend dachten en omgekeerd mensen van verschillende geloofs- en levensovertuiging daarover gelijke gedachten konden hebben.

Reeds eerder heb ik in een bijeenkomst van de J.O.V.D. gewezen op een herderlijk schrijven vanwege de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, vastgesteld op 29 maart 1955, waarin wordt gezegd: "Over de partijkeuze kan tussen de leden van Christus lichaam een diepgaand verschil bestaan. De weg die de een vanuit zijn christelijk geloof voor de beste houdt, kan in de ogen van de ander juist met dit geloof in strijd zijn. In deze verschillende keuze spelen allerlei factoren een rol: beoordeling der situatie, persoonlijke ervaring, sociale herkomst, vrees voor deze of gene gevaren en ook een zich laten leiden door verschillende aspecten van het Evangelie".

Toen dan ook door de ontwikkelingen het steeds meer ging om het stelling nemen in staatkundige en maatschappelijke vraagstukken werd de band tussen geloofsgenoten, die tot dusver door het geloof waren samengehouden, steeds losser en werden de rechtse partijen steeds meer verlaten en komt men in verschillende kampen. En wanneer dan in deze jaren bij voortduring wordt gestreefd naar één christen-democratische partij, dan zal zulk een partij bij haar oprichting - wanneer het daartoe zal komen - zeker een sterke aantrekkingskracht uitoefenen op hen voor wie het Evangelie de basis is in hun leven, maar de moeilijkheid voor deze partij zal komen wanneer zij de christelijke inspiratie zal willen vorm geven in standpunten op staatkundig, cultureel en maatschappelijk terrein. Want dan zal zij voor dezelfde verschillen van opvatting komen te staan als waarvoor thans de K.V.P. en de A.R. en de C.H.U. ieder afzonderlijk zijn gesteld en die haar politieke opstelling zo onduidelijk hebben gemaakt. Voorlopig duurt de onduidelijkheid ook met betrekking tot de christen-democratische samenwerking nog in volle duidelijkheid voort.
De turbulente jaren zestig hebben ook voor de liberale herbezinning nodig gemaakt. De score van 19 zetels bij de verkiezingen van 1959 werd in die periode niet meer gehaald. De deconfessionalisering, zo sterk op gang gekomen, leidde wel tot vermindering van de sterkte der rechtse partijen, leidde ook tot nieuwe groeperingen, Boerenpartij, D'66, DS'70, leidde niet tot versterking van de liberale groep. Die nieuwe partijen zijn echter kometen gebleken, zij zijn snel omhoog geschoten, haar schittering is ook weer snel verbleekt. En bij dit lustrum mag vastgesteld worden, dat bij de liberalen de ontwikkeling in andere richting gegaan is. Daar is een brede interne discussie op gang gekomen. De één zag de noodzaak van bijstelling van de koers en opnieuw bezinning op de beginselen vlugger dan de ander en het zou onjuist en onzakelijk zijn om te doen of er geen verschillen van opvatting zijn geweest en op het liberale erf de stilte van het graf zou hebben geheerst. Alleen, verschil van mening heeft niet geleid tot hetgeen steeds meer mode is geworden bij anderen: het elkaar via communicatiemiddelen in de haren zitten. In liberale kring heeft men elkaar vastgehouden en gezamenlijk gezocht naar het begaan van nieuwe paden. En gezegd moet worden dat de J.O.V.D. daarbij zeer te waarderen werk heeft gedaan. Reeksen studies hebben haar leden verricht over vraagstukken van staatshervorming, economische en sociale problematiek, buitenlands politieke aangelegenheden, bevolkingsvraagstukken, abortus, landbouw, kernbewapening, cultuur, onderwijs en nog vele andere onderwerpen. Rapporten werden uitgebracht en in De Driemaster werd onverbloemd geschreven wat gemeend werd. En de J.O.V.D. heeft, nadat zij zelf met grote activiteit zich rekenschap had gegeven van de stroomversnelling waarin het leven was geraakt - en trouwens nog is - krachtig aangedrongen op een beraad van ouderen en jongeren. Dat is dan geworden het Liberaal Beraad, waarin de jongeren een zeer belangrijk aandeel hebben genomen. Als bedoeling heeft dat Liberaal Beraad gehad elkaar te begrijpen, met elkaar te discusiëren, nieuwe lijnen aan te geven en een algehele discussie in de liberale gelederen mede te bewerkstelligen. En wanneer wij thans het 5e lustrum vieren van de J.O.V.D. mag niet alleen met grote erkentelijkheid de nominale sterkte van de liberale beweging worden vastgesteld, maar ook dat zij zich intensief met vraagstukken der toekomst is gaan bezighouden en dat de liberalen zijn gegaan op nieuwe wegen.

En voor U is belangrijk vast te stellen dat de partij is gekomen onder het politiek leiderschap van een man die niet alleen Uw voorzitter is geweest maar die één dergenen was die actief aan de liberale heroriëntering hebben deelgenomen en de noodzaak daarvan zeer duidelijk hebben gezien.

Wij zijn dankbaar dat de liberale groep niet meer een beperkte groep is, maar dat zij mensen omvat van onderscheiden geestelijke opvattingen en uit de verschillende maatschappelijke groeperingen. Dat stelt nieuwe eisen: herbezinning en herorientering zullen nodig blijven. In de liberale groepering moet blijvend een activiteit heersen als in een bijenkorf, waarbij niet moet worden geschuwd telkens nieuwe paden in te slaan.
En over de geest waarin men als liberalen moet samenwerken zou ik het woord van Thorbecke willen aanhalen: "Ik laat dus ieder gaarne liberaal zijn op zijn wijze; en er is meer dan één wijze".

In de loop van mijn betoog heb ik ook gesproken over het economische, maar ik wil nog eens duidelijk vaststellen dat hierbij het doel moet zijn: zo groot mogelijk welzijn voor zoveel mogelijk mensen. En daarbij stelt de liberaal zich niet dogmatisch op, maar hij past het economische stelsel aan datgene aan wat voor de ontwikkeling der mensen het beste is. In de jaren sedert Keynes hebben liberale economen zeer veel gedaan voor de ontwikkeling der moderne economische politiek, daarbij een samenspel ontwikkelend van overheid en bedrijfsleven: met behoud van de mogelijkheden tot vooruitgang die het denken en handelen van de mens biedt wanneer hem armslag wordt gelaten is gecombineerd een overheidspolitiek, die de strategische punten in het economische leven bezet houdt, met de mogelijkheden van stimuleren en afremmen wanneer zulks geboden lijkt in het algemeen belang. En wanneer wij nu staan voor energieschaarste, milieuproblemen, tekorten aan grondstoffen, tekort aan ruimte, dan zal de liberaal concluderen moeten dat stimuleren en afremmen andere accenten moeten krijgen, opdat wij economische groei bevorderen kunnen, met afremming van die voortbrengingen, voor welke dat in het belang van grondstoffen, energie, milieu en ruimte geboden is. Maar op grond mede van de jongste ervaringen met het door de overheid regelen van het economisch leven behouden wij ons wantrouwen in de zaligmakende kracht der overheid en blijven wij het pleit voeren voor regelen van het economisch leven door bedrijfsleven en overheid samen.

Veel moest onbesproken blijven. Voorzitter Roy Lantain maakte in november behartenswaardige opmerkingen over de noodzaak van een liberale visie op het inkomensbeleid. Wij zullen ook een liberale visie moeten geven over het dragen van meer verantwoordelijkheid van de werknemers in de bedrijven, waarbij niet onvermeld mag blijven de belangrijke aanzet die de liberale minister Polak heeft gegeven aan de democratisering van het bedrijfsleven.

Dames en Heren, er is nog zoveel meer, maar ik moet eindigen. Ernstig verontrust mij de aantasting van de rechtsorde door hen, die menen eigen inzicht en belang hoger te mogen stellen dan de op democratische wijze tot stand gekomen rechtsregelen. Ernstig is ook het streven van hen, die via stakingen of dwangmaatregelen van andere aard de wil van minderheden aan de meerderheid willen opleggen.

Ons past te streven naar een maatschappelijke ordening, waarin ieder zich in vrijheid ontplooien kan, opdat hij werkelijk mens kan zijn. Dat vereist een aanpak, die uitgaat van eerbied voor de medemens, van liefde tot de evennaaste. Het vereist ook een streven naar recht en gerechtigdheid en het opbouwen van een samenleving, waarin de overtuiging van de ander wordt geëerbiedigd, waarin getracht wordt bij verschil van inzicht de ander te overtuigen, maar ook te aanvaarden wat de gemeenschap als geheel aan regelen heeft gesteld.

Wij komen op voor de mens, die verdraagzaam is jegens de ander, die verantwoordelijk wil zijn voor zijn eigen daden en voor zijn eigen bestaan, die zich verantwoordelijk voelt jegens zijn medemens en jegens de gemeenschap.

Wij streven naar een gemeenschap waar de mens den mens een vriend is, naar een samenleving dus waarin vrede zal zijn.

- - - - - -